

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Rehabilitatie van een robuuste man

Bespreking van

Anna Bentinck van Schoonheten (2013). *Karl Abraham, Freuds rots in de branding*. Antwerpen/ Apeldoorn: Garant. ISBN 978 90 441 2963 2, 556 pp., € 44,90

HENK DE MEIJ

Anna Bentincks biografie van Karl Abraham is een rijk boek. Het brengt een originele analyticus van het eerste uur tot leven, een man over wie niet veel bekend was, maar wiens invloed toch aanzienlijk is geweest. Dat gebeurt in een heldere stijl, met concrete beschrijvingen en stevige conclusies. Nergens wordt het verhaal dichtgesmeerd met nuanceringen en relativeringen. Hierdoor ontstaat een open verhaalstructuur, die een appèl doet op meedenken, zelf vragen stellen en tot antwoorden proberen te komen. Nog los van de belangwekkende inhoud maakt dit het lezen aantrekkelijk. Abraham is afkomstig uit een Joods middenstandsgezin in Bremen. Zijn studie geneeskunde voert hem langs verschillende Duitse universiteitssteden naar een eerste aanstelling als psychiater in Berlijn, waar hij zijn vrouw vindt in sociaal vooruitstrevende studentenkringen. Met de nodige volharding lukt het hem om een aanstelling te krijgen in de Burghölzli-kliniek in Zürich, in die tijd een psychoanalytische broedplaats, onder leiding van Bleuler. Ook Jung, Binswanger en Eitingon ontvingen daar hun scholing. Men duidde onbekommerd elkaars dromen, maar er werd ook lange dagen hard gewerkt. Abrahams bezoek van een aantal dagen aan Freud in Wenen werd het hartelijke begin van een levenslange vriendschap en samenwerking, waarin beiden van elkaar afhankelijk waren. Abraham was een verwoed alpinist, die in Zwitserland aan zijn trekken kwam. Zijn Berlijnse vrouw kwijnde daar weg. Zo was

het niet verwonderlijk dat hij als pionierend psychoanalyticus toch in Berlijn terecht kwam.

Hij had niet bepaald een eenduidig karakter. Hij was aimabel, zeer toegewijd, had een groot invoelend vermogen, kon goed organiseren, allemaal factoren die bijdroegen aan het ontstaan van een bloeiende eigen praktijk. In het begin werd hij, soms op vrijwel dagelijkse basis, per brief door Freud gecoacht. Later kwam hij aan het hoofd te staan van een grote psychoanalytische polikliniek, de eerste en in die tijd de enige in Europa van dat formaat.

Maar hij was niet iemand die er goed voor zorgde anderen niet in hun gevoeligheden te raken. Zo ontstonden er onnodige conflicten, werd hem gemakkelijk iets kwalijk genomen. Een opmerkelijke eigenschap van hem was zijn ongevoeligheid voor angst, zowel die van anderen als de eigen angst. In de bergen was hij een waaghals, op het onverantwoordelijke af. Maar ook eigen gezinsleden, zowel zijn vrouw als de kinderen, werden soms onnodig blootgesteld aan angstwekkende situaties. Anderzijds presteerde hij het om een lezing over psychoanalyse te geven voor een zaal vol honende artsen, die hij in de loop van enkele uren tot geïnteresseerd luisteren wist te verleiden. Hij was een onverschrokken man.

Bentinck kwam tot deze studie doordat zij aangenaam werd getroffen door de openheid en gelijkwaardigheid die sprak uit de briefwisseling tussen Freud en Abraham. Dit boek is echter meer dan een goede biografie van een pionier in de psychoanalyse. Het is tevens een uitvoerige en tot de verbeelding sprekende kroniek van de omgang tussen de eerste analytici. Het is de tijd waarin de eerste congressen werden georganiseerd en de eerste tijdschriften werden opgericht — een tijd van zeer intensieve en inspirerende, Europa-brede uitwisseling. Er moest heel veel gedaan worden door een aantal mensen, waarvan de meesten nogal onafhankelijk en eigenzinnig waren ingesteld. Dit leidde steeds opnieuw tot conflic-

ten, waarvan ook de oplossing weer de nodige inzet vergde.

Bentinck beschrijft haar werkwijze niet, maar die is wel uit het boek af te leiden. Ze heeft alle beschikbare briefwisselingen tussen de hoofdrolspelers uit die tijd op elkaar afgestemd, zodat ze maand na maand en vaak dag na dag kon nagaan wat er gebeurde en hoe men daarop reageerde, wat weer nieuwe feiten opleverde. Zo ontstaat er een caleidoscopisch beeld van het analytische leven in die jaren. Het is ongemeen boeiend om dit te volgen. Het lukt haar doorgaans goed om de feiten te laten spreken, en als lezer heb je het gevoel de gebeurtenissen vanaf de eerste rij te volgen. In de *inner circle* rond Freud, het geheime comité, dat bestond uit Abraham, Rank, Jones, Ferenczi, Sachs en Eitingon, en dat werd gevormd na het uitstoten van Jung, werden jarenlang rondzendbrieven gestuurd, zodat iedereen op de hoogte was van alles. Al waren er veel irritaties, toch was de inspiratie binnen dit gezelschap zeer vruchtbaar, zo weet Bentinck aan te tonen.

In literatuur over deze vroege geschiedenis van de psychoanalyse staat Freud altijd centraal. Dat is in deze biografie niet het geval en door het zijlicht op Freud krijgt de lezer andere indrukken. Door de open presentatie van op datum gerangschikte brieffragmenten krijg je het gevoel ook zelf te kunnen oordelen. Zo ontstaat een heel ander beeld van Freud: niet dat van de autoritaire vader, maar veeleer van de bezorgd reddende moeder, die de boel bij elkaar probeert te houden en die enige manipulatie niet schuwt. Freud kon de een aanvallen om de ander te beschermen, zo blijkt.

Binnen dit geheel nam Abraham een bijzondere positie in. Welke conflicten er ook zijn, Abraham valt Freud nooit af en valt hem evenmin aan. Hij biedt een loyaliteit waar geen lacune in zit. Freud laat iets anders zien. Wanneer de lieve vrede bewaard moet worden kan Abraham een veeg uit de pan krijgen, verdiend of onverdiend. Abraham heeft zich doodgewerkt voor de psychoanalyse. In zijn laatste levensjaar was hij ernstig

ziek. Toch ging hij naar het IPA-congres, dat hij zou voorzitten als IPA-president. Hij deed dit zoals men van hem gewend was: alles zoals gepland.

Het roept bij mij het beeld op van Abraham als een kind, dat zich weggeeft aan de moeder Freud. Dat sluit weer aan bij de unieke bijdrage van Abraham aan de psychoanalytische theorie. Abraham gaf als eerste aandacht aan de bepalende invloed van de vroege moeder-kindrelatie en aan de rol van stoornissen in deze relatie bij de pathologische karaktervorming. Hij was ook de eerste analyticus die zich intensief met depressiviteit bezighield. Bentinck brengt dit overtuigend in verband met zijn vroege levensgeschiedenis.

Het boek is ambitieus opgezet, het behandelt een groot aantal onderwerpen. Abraham als speelse familieman, als collega die het conflict niet schuwt, als tactvolle leider, als creatieve clinicus, als vasthoudende theoreticus, die neigt tot systeembouw. Maar ook de verhoudingen binnen de psychiatrie komen aan de orde, en de gang van zaken in het runnen van een eigen praktijk, het antisemitisme in die jaren, de kwesties en conflicten in de psychoanalytische verenigingen, die een verbluffende gelijkenis vertonen met wat we in deze tijd meemaken et cetera.

Het kost Bentinck veel moeite om het verhaal overzichtelijk te houden, af en toe krijgt het iets van een lappendeken, wat niet verwonderlijk is bij deze veelheid aan onderwerpen. Abraham is haar held en dat is het goed recht van de biograaf. Wanneer Abraham in een conflict verzeild is geraakt kan zij beter uitleggen dat hij onheus werd behandeld dan dat hij kreeg wat hij uitlokte. Maar zij is er glansrijk in geslaagd om hem uit de schaduw te halen en hem te laten zien als originele en inspirerende analyticus.